

A SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁR
A HORVÁT ISTVÁN KINEVEZÉSÉT MEGELŐZŐ
HÁROM UTOLSÓ ÉVBEN.

KOLLÁNYI FERENCZTŐL.

(Két hasonmással a szövegben.)

Bármennyire rosszul esett Széchényi grófnak az az eljárás, a mit Miller a könyvtárőri állás betöltése ügyében vele szemben követett, ha lelke mélyén érzett is ebből kifolyólag némi elhidegülést iránta, az intézet érdekeire való tekintetből még csak hosszabb hallgatása által sem árulta el ezt.

A feledés fátyolát borítván a történetekre, úgy tett, mintha mi sem történt volna köztük, és már 1812 október 14-én felkeresi őt soraival, értésére adván, hogy André Keresztély Károly morvaországi gazdasági tanácsos, a Hesperus című újság szerkesztője, lapjában a Nemzeti Múzeum alapítását, fejlődését kívánná ismertetni. Miután nem tartja illendőnek, hogy az általa felajánlott ajándékot maga dicsérje ki, Millert kéri fel az ismertetés megírására, a ki egyaránt jól ismeri az intézet multját és jelen állapotát.

Hat nap múlva, be sem várva válaszát, ismét ír neki, megküldvén — a könyvtárban való elhelyezés czéljából — azon köszönőleveleket, a melyeket a katalogusok fejében legutóbb kapott.

Miller — ha hihetünk szavának — azonnal hozzáfogott az adatok összeállításához. Miután azonban hivatalos elfoglaltsága miatt több ízben is kénytelen volt munkáját megszakítani, csak november második felében készült el vele. Minthogy pedig a múzeumi tisztviselőknek tiltva volt akár a hazai, akár a külföldi lapokba, a nádor előzetes jóváhagyása nélkül, közleményeket írni, ő is bemutatta a kéziratot ő fenségének.

A nádor erre magához hívatta őt, és úgy nyilatkozott, hogy

tanácsosabb lenne a dolgot mindaddig függőben tartani, míg a Múzeumi Akták I. kötete, a hol úgy is közölve lesz az intézet története, meg nem jelenik.

Miller november 25-én értesíti erről Széchenyit, azon megjegyzés kíséretében, hogy a mint a régiségek katalogusa elhagyja a sajtót, azonnal hozzáfognak az Akták nyomásához. Akkor azután az illető újságíró mindazt felhasználhatja ebből, a mit csak jónak lát. Egyébiránt már két ével előbb is hasonló kéréssel fordult hozzá — a gróf nevében — Mednyánszky Alajos báró; ennek megkeresését azonban, tekintettel a nádori utasításra, egyszerűen hallgatással mellőzte. Ha azonban a gróf mind ezek daczára ragaszkodnék kívánságához, forduljon egyenesen a nádorhoz, s ha ő fensége engedélyezi, ő a kész dolgot azonnal el fogja küldeni. Addig is nézze át André a budai lapokat, a melyek minden félévben közlik a gyarapodást.¹

Millernek — legalább utólag — magának is be kellett látnia, hogy sem oka, sem joga nem volt Széchenyivel szemben oly bántó és kevéssé őszinte eljárást követni. Most hogy legutóbbi óhajának sem tett eleget, úgy érezte, saját lelkiismeretén fog könnyíteni, ha egyszer már valamit kedve szerint is tesz. Ámbár az új esztendő nem köszöntött be hozzá jó egészséggel, — január 8-án azt írja a nádornak, hogy esténkint láz gyötri, s az álmatlanul töltött éjszakák annyira elgyengítették, hogy hatodik hete nem lépett ki szobájából — megfeszített erővel lát hozzá a kéziratkatalogus befejezéséhez, úgy, hogy február 20-ika táján elküldhette a grófnak az első kötet kéziratát.

Széchenyi nagy örömmel veszi a küldeményt és azonnal cenzúra alá adja, hogy mielőbb ki lehessen nyomatni. Millernek pedig, hogy hálás elismerését tanúsítsa, s még inkább — mint levelében olvassuk — hogy iránta való őszinte barátságának némi jelét adja, egy arany szelenczét küld ajándékba, kérvén őt, ne tekintse az ajándék csekély voltát, hanem inkább az ő szándékát. Munkájával az irodalommal foglalkozók rég táplált óhaját teljesítette; ő a maga részéről, a nyomtatásra vonatkozólag mindent elkövet. Nagyon kedves dolgot fog cselekedni, ha a metszetek, föld-

¹ Miller levelezése. XII. Széchenyi levéltár. I. kötet. 13. szám. II. csomag, 82. szám.

abroszok katalógusát is mielőbb elkészítteti és neki kiadásra megküldi.¹

Az egyébként száraz Miller bizonyos elérékenyüléssel köszöni meg az emléktárgyat. Ha nem tudná — úgymond — hogy a grófnak veleszületett tulajdonsága mindent megjutalmazni, azt kellene gondolnia, hogy nem remélt nagylelkűségével zavarba akarja ejteni! Ennyi jótéteménnyel elhalmozva, hálás köszönettel fogadja az ajándékot és nem csak életében fogja megőrizni, hanem gondja lesz rá, hogy halála után a Múzeum cimeliothecájában nyerjen helyet,² hogy ekként az utókor, a grófnak hazájával szemben szerzett halhatatlan érdemei mellett, az iránta tanúsított jóakaratot is lássa és csodálja.

De minden ajándéknál becsesebb előtte az a tudat, hogy a kéziratkatalógussal kedveskedhetett. A tudós világ bámulattal fogja látni a kötetet, a melyben nincs egy levél sem, a mi nem a gróf áldozatkészségét hirdetné.

Foglalkozott azzal a gondolattal is, hogy a nagybecsű gyűjtemény katalógusa elé méltó ismertetést kellene írni, de nem találván helyesnek saját munkájának hirdetésére vállalkozni, arra a nézetre jutott, hogy legczélszerűbb lenne úgy eljárni, a mint a gróf rendelkezéséből a többi katalógusnál is történt. Véleménye szerint a munka hasznáról, általános szempontokból, legjobban Hormayer vagy Schwartner tanár írhatja.

A gróf által 5 évvel előbb, Marienburger brassói tanártól vásárolt kéziratok eddig elkerülték figyelmét. Most lajstromozza ezeket és a legközelebb elküldi Tibolthnak. Bárcsak visszanyerné egészségét, hogy a gróf kívánságát a metszetek stb. katalógusára vonatkozólag is teljesíthetné. Három év előtt ehhez is hozzákezdett; de miután azt látta, hogy a gyűjtemény nagyon hiányos, a munkát ismét abban hagyta. Értésére esvén azonban, hogy a gróf ezt is kiadni óhajtaná, újból hozzálát a munkához, ha ugyan nem fogják ebben megakadályozni rheumatikus bántalmai, a melyek immár a negyedik hónapja szobafogságra kárhoztatják. Csak arra kéri a gróft, hogy a gyűjteményt, gondosabb megőrzés céljából köttesse be; ez által a feldolgozás is könnyebbé válik. Próbát tett

¹ Széchényinek 1813 február 27-én kelt, Millerhez intézett levele. Miller levelezése. XIII.

² Kerestük, de nem találtuk a Múzeum birtokában.

az arczképekkel és néhány látóképpel, minden kötet végén adván a tartalomjegyzéket is, úgy hogy most ezeket minden nagyobb fáradság nélkül lehet katalogizálni. A könyvkötő számlája nem fog nagy összegre rúgni.¹

Széchenyi megfogadta Miller tanácsát és Schwartner Mártont, a pesti egyetemen a diplomatika tanárát és egyetemi könyvtár-igazgatót kérte fel az előszó megírására.

Miután nem kapott azonnal választ levelére, márczius 9-én felkéri Millert, kezdze meg Schwartnert, kézhez vette-e sorait? Együttal újlag megemlíti, hogy a metszetek, földabroszok stb. katalogusát is mielőbb szeretné közre adni. Ámde ennek szerkesztését sem tudná nyugodtan másra bízni mint Millerre, a kinek e téren való jártassága, fáradhatlan szorgalma közismert dolog. Ha tehát egészségi állapota megengedi, ajánlja figyelmébe a munkát. Hogy pedig a gyűjtemény jobban megőrizhető legyen, örömmel teljesíti kérelmét és utalványozza a kötésre szükséges összeget. A Binz antiquarius birtokában lévő és Izdenczy hagyatékából származó kéziratoknak itt küldött jegyzékéből pedig válaszsza ki a mit a könyvtár részére érdemesnek tart megszerezni, s ő majd megvásárolja ezeket.²

Alig hogy elküldötte Széchenyi Millerhez intézett e levelét, kézhez vette Schwartner válaszát is, a ki nagy örömmel fogadta ugyan — mint írta — a megtisztelő felszólítást, azonban jobban meggondolván a dolgot, kénytelen volt belátni, hogy ennek megvalósítása leküzdhetlen nehézségekbe ütközik, a melyeket kötelességének ismer a gróf előtt is tartózkodás nélkül feltárni.

Minden előszónak fel kell ölelnie röviden, de összefoglalólag, az egész anyagot és mintegy visszatükrözni ezt. Már pedig ő mindezideig nem volt képes átnézni a rengeteg kéziratot, a katalogus szerkesztésének módját pedig egyáltalában nem ismeri. Nagy szerénytelenség lenne tehát tőle így fogni a munka kritikai méltatásához, és az olvasót a gyűjtemény tömkelegébe bevezetni akarni. Igaz, hogy az úgynevezett közhelyekből bővebben meríthetne, a mint ezt mások is teszik. Ő azonban megfelelőbbnek tartja

¹ Millernek 1813 márczius 1-jén kelt levele. Széchenyi levéltár. I. kötet, 9. szám, III. csomag. 56. szám.

² Miller levelezése. XIII.

mindaddig, míg valamely mű természete ezt meg nem követeli, az előszót a munka céljaihoz mérni és alkalmazni.

Ehhez járul, hogy a dicséretes szokás az irodalom terén szinte törvényül állította fel, miszerint az oly könyv elé, melynek szerzője kezdő ember, vagy kevésbé ismert egyéniség, hírnevesebb író bocsásson ajánló sorokat, hogy ezzel mintegy bevezesse a tudósok társaságába s jóindulatukba ajánlja őt. Ez elfogadott dolog lévén, méltán felketené az előszó megírásával a vele barátságos viszonyban élő Miller irigységét, a ki, látván hogy neki, a régi, hírneves szerzőnek egy kevésbé jeles író szerkeszti meg az előszót, még arra a következtetésre juthatna, hogy kiesett a gróf kegyeiből. Éppen ez okból nem is szólt halandó embernek ajánlatáról.¹

Miller éppen olyankor kapta meg Széchényinek márczius 9-éről keltezett levelét, a mikor Schwartner történetesen nála volt. Kérdeztvén tőle, felelt-e már a gróf felszólítására, azt a választ nyerte, hogy már 6-án Sopronba küldötte levelét, melynek tartalmát is közölte vele.

Erre Miller kinyilatkoztatta, hogy teljesen távol áll a tudósok minden szélhámoskodásától és kevés súlyt helyez arra, hogy valaki nevezetes embernek tartja-e vagy sem? Sohasem törekedett hírnévre szert tenni, hanem mindig az lebegett szeme előtt, hogy királyának és hazájának készséges szolgája legyen, s hogy az utókor is elismerje, miszerint ő hű alattvaló, munkás honpolgár, szóval tisztességes, igaz ember volt.

Schwartnert megzavarta e fellépés, és sietett kijelenteni, hogy legnagyobb szerencséjének tartja, ha a gróf az ő ajánlatára bizta meg az előszó megírásával.

Minderről hűségesen beszámol Miller márczius 13-án Széchényinek, megnyugtatóván őt az iránt is, hogy bár gyengélkedő állapota mellett legfeljebb arra számíthat, hogy hátralévő napjait betegeskedve fogja eltölteni, mégis hozzálát a metszetek stb. katalogusának összeállításához, hogy ez által is igazolja, mily lelkes tisztelője volt végső lehelletéig a grófnak. Míg a nyomda elkészül a kéziratkatalogussal, hiszi hogy ő is befejezheti a metszetek, címerek lajstromozását; egyelőre igyekezni fog az anyagot csoportok szerint felosztani és az egészet bekötetni, mert ezzel

¹ Széchényi levéltár. I. kötet. 9. szám, III. csomag, 56. szám.

a munkát is meg fogja könnyíteni. Az új katalogus tervezetét már legközelebb a gróf elé terjeszti, hogy ha meg találna halni is időközben, más valaki akadály nélkül folytathassa a munkát.

Nehogy az Izdenczy-féle kéziratok megszerzése ez által is halasztást szenvedjen, a gróf által vele közölt jegyzéket nem másoltatta le, hanem megjelölte benne a könyvtárban is meglévő dolgokat és így küldötte vissza. A többit mind, kivétel nélkül, tanácsos lenne a könyvtár részére megszerezni. A gróf is meg fog győződni róla, hogy sok olyan van a gyűjteményben, a mit az esetleges visszaélések elkerülése céljából nem tanácsos magánkézben hagyni, hanem valamely közintézet őrizetére kell bízni. Ha a gróf jónak látná a gyűjteményt megvásárolni, legzélszerűbb lenne a kéziratokat még ott Bécsben czéduláztatni és a kézirat-katalogusba pótlólag felvenni.

Koppi ötkötetes munkáját a királynék jogairól, a mit Eszterházy József gróf vásárolt meg a könyvtár részére, a nádor még nem juttatta el rendeltetési helyére; hanem azzal az üzenettel küldötte le hozzá Privitzer elnöki titkárt, hogy ne próbáljon a Dunán átmenni; tartózkodjék csak nyugodtan odahaza, ő fensége majd személyesen fogja őt lakásán felkeresni, mert az ajándékokkal telt ládák felbontásánál személyesen kíván jelen lenni.¹

Széchenyi úgy értette Miller leveléből, hogy ha erről nyíltan nem szólt is, bizonyos neheztelést érez, a miért nem őt, hanem Schwartnert kérte fel az előszó megírására. Siet tehát őt megbékíteni.

Mindenesetre leginkább kedve szerint történt volna — írja neki márczius 25-én — ha Miller maga vállalja el az előszó-írást is. Barátainktól azonban csakis méltányos dolgokat szabad kívánni. Miután pedig Miller egészsége az utóbbi időben nem mindig volt kielégítő, annál kevésbé akarta őt még ezzel is terhelni, mert hisz maga is Schwartnert, a hírneves tudóst és író-t ajánlotta erre. Schwartner azonban arra kérte őt márczius 6-iki levelében, mentse fel őt a megbízatás alól. Ezzel ellentétben Miller 13-án arról értesíti, hogy Schwartner örömmel elvállalta az előszó megszerkesztését. Írja meg, vajjon jól értette-e ez utóbbit, hogy újból megkereshesse őt ez iránt.

¹ Széchenyi levéltár. I. kötet. 9. szám. III. csomag, 56. szám.

Kéri a mindenható Istent, tartsa meg Millert továbbra is jó egészségben az intézet javára, az irodalomnak pedig, a melynek dísze és jelessége, hasznára. Örömmel beleegyeznek, hogy a könyvkötési munkálatokra szükséges összeget Szentiványi kifizesse. Az Izdenczy-féle kéziratokat mind megszerezte a könyvtárnak. A kéziratkatalogus már kikerült a cenzúra alól, s ő rögtön nyomdába is adta. A könyveket és kéziratokat a legközelebbi alkalommal fogja Pestre küldeni. Nagy öröme fog szolgálni, ha Miller a többi katalogust is elkészíti, mert így teljesen beválthatja ígéretét. Csak ügyeljen egészségére, a mely annyira drága barátjainak, és az irodalom művelőinek. Kéri számítsa őt is mindenkor az előbbieik közé.¹

Miller ápril 4-én felel a gróf levelére, meglehetősen kesernyész hangon, mint már szokása volt, ha az elmaradt kitüntetés ügyére terelte a szót.

Ő exja jól értette, hogy Schwartner tanár készséggel vállalkozott az előző megírására, miután nem tudott ellentállani az általa felhozott érveknek. Ezt talán maga is be fogja ismerni, ha legközelebb ír. Még most is nevetnie kell, ha eszébe jut, hogy ez a különben igen kiváló ember csak megerősítette őt abban a véleményében, hogy az oly egyének, a kik tudósoknak képzelt magukat, bár tudásuk alig haladja meg azt, a mit az iskolában elsajátítottak, inkább indulnak képtelenségek, mint a józan ész szava után.

A mi önmagát illeti, őt nem a munkától való irtózás, hanem politika vitte arra, hogy felkérje a grófot, miszerint mást tiszteljen meg a megbízással. Feltette ugyan magában, hogy inkább hal meg foglalatosságai közben, mint hogy dologtalanságban kelljen elenyvednie; mégis, inkább marad egész életén át rejtekben, úgy hogy semmiféle munka címlapján ne szerepeljen neve, mint hogy a darazsakat ingerelje.

Úgy látszik a Gondviselés úgy rendelkezett fölöle, hogy a jó ügy áldozata legyen. Találkoznak ugyanis Bécsben olyanok is, a kiknek nincs inyükre a nemzeti művelődés munkálásának megkezdése, s a kik rossz néven veszik tőle, hogy annak az intézetnek a szolgálatában áll, a melynek fejlődését hasztalan akarták megakasztani. S minthogy a nádor ő fenségét nem merészlik

¹ Miller levelezése. XIII.

megtámadni, az ő csekélységét ütik. Őt azonban ilyesmi már nem sebezheti meg, s nem is zavarja ki bölcs egykedvűségéből; hanem a haza boldogsága érdekében rettenthetlenül halad tovább a megkezdett úton.

Nemzetsége, mely 1606 óta mindenkor hűségesen szolgálta a felséges udvart és a hazát, nemsokára kihal. Kedvezőtlen egészségi állapota is mutatván, hogy élte alkonyához jutott, nem tudnak másként ártalmára lenni, mint az által, hogy nem jutalmazták meg érdemeit. Ez azonban nem az ő szégyene, hanem a kormányzaté. Belépván legközelebb negyvenedik szolgálati évébe, ha életben marad is, érdemes megfontolnia, vajjon szükséges-e tovább viselni a jármot?

Bármilyen történjék azonban, mindenkor és minden alkalommal kötelességének tartandja tőle telhető szolgálatokkal tanusítani a gróf iránt való tiszteletét, és éppen ez okból, a mappák, metszettek, czimerek katalogusának összeállítását sem háritja el magától. Ha másra akarná is bízni e munkát, nincs senkije, a kire átruházhatná terveinek végrehajtását. A vele együtt szolgáló néhány ember annyira el van foglalva, hogy alig képesek a vendégeket fogadni, nem hogy hivatalos időn belül még katalogusokat irhatnának. Hogy pedig szabad idejét szentelje erre, nem kívánhatja senkitől. A gépies hivatalnokoskodás már mindenhol meghonosodott. Ha a tisztviselők a hivatalos órákon kívül bizatnak meg valamely munka elvégzésével, nemcsak külön díjazást kívánnak ennek fejében, hanem azt akarják, hogy még mielőtt a tollat a kezükbe vették volna, már is jutalomban részesüljenek. Ezeket ugyan nem lelkesíti az intézet iránt való szeretet, az önbecsülés, a haza érdeke. Csak egy van reájuk hatással, a pénz. Sőt még őt is kinevetik, ha munkára serkenti őket, azt mondván neki, mutassa meg hát, micsoda gyümölcse van az ő fáradhatlan tevékenységének?

Ismervén e mellékkörülményeket, a metszettek stb. katalogizálására tervezetet dolgozott ki, a melyet ezennel a gróf elé terjeszt.¹ A mint az első részszel elkészül, azonnal el fogja neki kül-

¹ A tervezet az egész munkát 6 részre osztotta. Az első részbe, 7 fejezetben, a czimerek, pecsétek, rendjelek, pénzek lenyomatai jöttek volna. A másodikba, 12 fejezetben, a vezérek, királyok, hercegek, fejedelmek, vajdák, egyházi személyek, hadvezérek, mágnások, tudósok, a Magyarország ellen küzdő török császárok, basák és más jelesebb egyének arczképei. A harma-

deni Bécsbe, vagy Sopronba. Ekként, ha a munka befejezése előtt kellene is búcsút vennie ez árnyékvilágtól, gondoskodva lesz arról hogy más, esetleg kevésbé tanult ember is befejezhesse a megkezdett munkát. A gróf engedelmével hozzáfogtak a gyűjtemény bekötéséhez, úgy hogy legközelebb 60 kötet már kész is lesz. Szentiványi Pétertől örömmel hallotta, hogy utasítva van a könyvkötő számlájának kiegyenlítésére.

A kéziratcatalogust már nyomdába adta. Kiváló örömeire szolgál, hogy csekély munkájával szerencsés lehetett hozzájárulni a gróf nevének megörökítéséhez. Az Izdenczy-féle gyűjtemény megvásárlását annál inkább örömmel üdvözli, mert méltatlan dolog lett volna egy államtanácsos titkos jelentéseit a könyvtár boltjában látni. Kétséggkívül a legmegfelelőbb, ha a kiváló, hírneves emberek iratait az országos könyvtár őrizetére bízzák. A gróf ezen ajándékával ismét örök emléket emelt magának.¹

Miller tervezete teljesen megnyerte Széchényi tetszését s most már csak azt kívánta neki, hogy egészsége legyen, miszerint ezzel a catalogussal is megfelelhessen a tudósok várakozásának.

A bécsi áskálódások, a mikről Miller írt, bizonyára nem hagyták hidegen Széchényit sem, de nem sokat törődött velük. Május 1-jén is arról értesíti Millert, hogy legközelebb ismét több nyomtatványt és kéziratot fog küldeni a könyvtár részére, egyebek közt a Moniteur Universel egy teljes példányát. Sőt néhány ritkább munka megszerzésére is kilátása van, a melyek a magyar irodalomban még ismeretlenek. Elég drágára tartják ugyan, de élni kell az alkalommal. Ekként akar egész életén át megfelelni azon fogadalmának, hogy a könyvtárt mindig újabb és újabb szerzeményekkel fogja gyarapítani, ha mindjárt kisebbíteni iparkodnak is fáradozásainak csekély eredményét. A míg azt látja, hogy polgártársai és az utódok kellő haszonnal kereshetik fel az inté-

dikba — 4 fejezetben — a várak, városok, templomok, kastélyok és középületek látképei. A negyedikbe — 6 fejezetre osztva — a királyi koronázásokat és egyéb történelmi nevezetességű mozzanatokat feltüntető metszetek, csataképek stb. Az ötödikbe — öt fejezetben — mindenféle szentképek, allegóriák, kosztümök, természetrajzi és fizikai vonatkozású rajzok, zene stb. Végre a hatodikba — 12 fejezetben — az összes földabroszok.

¹ Széchényi levéltár. I. kötet, 13. szám, II. csomag, 89. szám.

zetet, addig nem lankad, még ha nehézségekkel kell is megküzdenie.¹

Miller szintén meghajlik Széchenyi e nemes, önzetlen felfogása előtt, és — legalább válaszában — igyekszik követni példáját.

A gróf iránt viseltető mély tiszteletnél fogva, nem érhetne volna — úgymond — nagyobb öröm, mint hogy az ország nádorával együtt ő is helyesli a katalogus tervezetét. Bármennyi munkájába kerüljön, rajta lesz, hogy a tudományos körök várakozását kielégítse, a míg a Gondviselés erre elegendő erőt ad neki. A rheumától úgy látszik megszabadult, ha ugyan az őszszel megint vissza nem tér; azonban lábfeje — főleg éjjel — még mindig hideg s fülzúgása is megvan, daczára hogy 6 hónapon át gyógyszerrel élt. Az orvosok szerint mindez az erők gyengeségének következménye; ennélfogva tiltják neki a sok ülést és a szabad levegőn való tartózkodást, sétákat, fürdők használatát ajánlják. Csakhogy elfoglaltsága miatt nem fogadhatja meg tanácsukat.

Már hozzászókot a szerencsétlenséghez és türelemmel tud mindent elviselni; s a míg lelki és testi épségének birtokában lesz, nem szünik meg a haza javára szentelni idejét. Dicsőségesebb dolognak tartja munkában és nem tétlenségben várni be a végső órát, mely mindenkinek ütni fog. Az olyan ember, a ki fáradozásai fejében semmiféle jutalmat nem vár, nem remél, könnyű szívvel türi el a kellemetlenségeket és túlteszi magát a rosszakarató támadásokon. Ő ugyan édes keveset gondol vele, bármennyit lármázzanak is Almássy Ignác, Aczél, Lányi, Mednyánszky és egész táboruk, hogy ez szabadkőműves intézet, hogy mindent összegyűjt, a mit fegyverül lehet felhasználni az uralkodó jogai ellen; neki elég tudnia, hogy az intézet fennállásának biztosítására semmiből alapot hozott létre, és megalkotta azt, a mit sok más, eredménytelenül akart létesíteni. Mindig vigasztalódást fog találni abban a tudatban, hogy az utókor ítélete kedvezőbb leend és mintegy tükörből látja, mint fogják a hálás utódok úgy az ő csekély igyekezeteit, mint a gróf példa nélküli bőkezűségét mindaddig ünnepelni, a míg az ország lakosainak szívéből a haza szeretete ki nem hal.

Ebben a bölcs megnyugvásban fogott hozzá a metszetek

¹ Miller levelezése XIII.

katalogusának összeállításához. A mint az első részt befejezte, azonnal elküldi a grófnak, hogy késedelem nélkül cenzúra alá lehessen adni, majd utóbb nyomatni. Így egy időben készül a kézirat a nyomással. Néhány kéziratczímet is küld a kéziratkatalogusba való utólagos beillesztés céljából, a melyet talán már nyomnak is.

Nem titkolhatja el azon gyengeséget, hogy hihetetlenül vágyódik látni a *Moniteur Universelt*. A napokban alkalmá nyílt a nádor ő fenségének tudomására hozni a gróf e bőkezűségét, valamint az Izdenczy-féle kéziratok remélhető megérkezését is. Ő fensége rendkívül örült e híreknek, s meghagyta, hogy a mint ez bekövetkezik, jelentse neki.¹

Néhány nap mulva Tibolthnak is ír Miller, értesítvén őt, hogy a metszetek, térképek katalogusához, miután a könyvkötő elkészült munkájával, hozzáfogott. Azt tapasztalta azonban, hogy Görög munkájából² több térkép hiányzik, a melyeket Eggenberger csupán az előző évben szerzett meg. Az a kérdés már most, megveheti-e ezeket, vagy így hiányosan vegye fel a munkát. Az egyes vármegyei térképekről kimutatást mellékel, a miből megállapíthatók a hiányok. A somogyi térkép sincs meg, bár kilátásba helyezték, hogy egy szép példányt küldenek belőle, a mit azonban még nem kapott meg. Gróf Festetich György arczképét eddig még egyetlen könyvkereskedésben sem sikerült megtalálnia. Úgy látszik Kultsár szántszándékkal tartja vissza ezeket. Talán Tibolth kérésére átengedne egy példányt. A czimergyűjteményt legkevesebb 200 darabbal gyarapította. Néhány újabb darabot az udvari kanczelláriában is lehetne szerezni. A káptalani jelvények közül eddig csak az esztergomi és nagyváradai van meg; az egri, kalocsai, zágrábi stb. mind hiányzanak.

Hallotta, hogy a kéziratkatalogust már nyomják Sopronban. Schwartner szeretné a sajtó alól kikerült ivatek átnézni, nehogy olyan munkalatról kelljen szólnia, a mi kezében sem volt. Alkalmadtán el lehetne neki (Millernek) küldeni, és ő majd közölné vele. Nyilvánítsa nézetét, vajjon tárgymutatót készítsen-e ehhez is, mint a könyvek katalogusához, avagy csupán betűrendes név-

¹ Millernek 1813 május 21-én kelt levele. Széchényi levéltár. I. kötet. 13. szám, II. csomag, 89. szám.

² Görög Demeter udvaritanácsos »Magyar átlás« című munkájáról lehet szó.

mutató? A maga részéről a tárgymutató mellett van s ha a kinyomott íveket megkapta, azonnal hozzá fog a munkához.

Mellékeli azon görög és latin írók jegyzékét, a kiknek munkái a hún-szkita történet, valamint Pannonia földrajzának ismeretéhez szükségesek. Úgy véli, a soproni könyvtárban megvannak. Ezenfelül felsorolja azon munkákat is, a melyeket a gróf megrendelt, de csonkaságuk miatt nem használhatók. Óhajtaná továbbá, hogy a könyvtár részére még azon segédkönyvek is átengedtetnének, a melyeknek címei a mellékelt jegyzéken láthatók. Bizik jóságában, hogy ha nem is mindannyit, valamit ezekből mégis kieszközlend.

Erdélyben az elhunyt Eders helyére ismét két jó ügynököt szerzett. Az egyik Kenderessy kormánytanácsos, a másik Horváth piarista tanár. Mindkettő gyarapította már a könyvtárt. Az első a kiadott Széchényi-leveleket, a másik a könyvtár katalógusait óhajtaná megkapni. Ő már kérte a gróftól ezeket, de azért most neki is figyelmébe ajánlja.

A mi egészségi állapotát illeti, ez annyira javult, hogy láza csak ritkán van; a fülzúgás és a lábhidegsége azonban még mindig nem akar szünni, úgy hogy éjjelre mindig meleg lábbelit kell felhúznia, nappal pedig Cortex Peruvianussal (kinafa) táplálkozik. Orvosai néhány heti falusi levegőt ajánlanak neki. De hová menjen? Ha Nagyvárad vagy Czenk közelebb lenne, tudná mit tegyen. Az ily hosszú út azonban nagyon igénybe venné erszényét.¹

Széchényi június 10-én már abban a helyzetben volt, hogy elküldhette Millernek a kézirat-katalógus első kiszedett ívét azon kéréssel, hogy ha esetleg a betűket nem találná megfelelőeknek, tegye meg észrevételeit és küldje el neki Marczaliba, a hol több hetet szándékozik tölteni. A betűk hasonlóak az előbbi kötetek betűihez, s a papírnagyságot is meg kellene tartani.²

Miller — a mennyire kézirat nélkül képes volt — megtisztította a próbanyomást a sajtóhibáktól és megmutatta azt Schwartnernek is. A nyomásra csak az a megjegyzése volt, hogy úgy látszik a nyomdának kevés a betűje; már pedig ez nagyon késleltetné a szedést.

Visszaküldvén az ívet Széchényinek, ismét hangoztatja, mennyire örvend, hogy munkájával bizonyos mértékben hozzá-

¹ Széchényi levéltár. I. kötet, 13. szám, II. csomag, 83. szám.

² Miller levelezése XIII.

járolhat azon emlékmű létesítéséhez, a melyet a gróf a katalógus kiadásával önmagának emelt. Miután elvégződött a cimelioteca katalógusának összeállításával, s már át is adta nádor ő fenségének, a magyar metszetgyűjtemény feldolgozása lesz első teendője. Feltette magában, hogy sietni fog a munkával, mert annyira elgyengült testi ereje, hogy minden időváltozás hatással van egészségi állapotára.¹

Széchényi azonnal intézkedett, hogy a nyomda szerezzze be a netalán szükséges betűket. A korrektura gondjától pedig egyszerűen felmentette Millert és Tibolthot bizta meg ezzel, csak hogy minél kevésbé terhelje a betegeskedő embert. Sőt más-ként is igyekszik őt vigasztalni, erősíteni. Én csak úgy érzem — írja hozzá június 26-án kelt levelében — a közeledő öreg-ség alkalmatlanságait nap-nap után, mint Ön. Ez azonban nem fog bennünket visszatartani attól, hogy az együtt kezdett munkát együtt is fejezzük be. S hogy Űraságod erejét felfrissít-hesse, utasítottam inspektoromat, küldjön czimére 10 vödör mar-czali bort, csak azt közölje vele előbb, hogy vöröset kíván-e inkább, vagy fehérét.²

Miller azzal igyekezett meghálálni a gróf figyelmét, hogy lehetőleg mindent elkövetett arra nézve, miszerint semmiféle Széchényitől származó kézirat ki ne maradjon a készülő katalógusból. E végből átnézte az összes szekrényeket, s a mi pótolni valót talált, sietett Tibolthhoz eljuttatni, a katalógusba való beik-tatás czéljából.

Nagyon kedve szerint történt, hogy a korrekturát Tibolthra bizta a gróf, mert tudta, hogy így lehetőleg kevés sajtóhiba marad benn a munkában.

Nem volt azonban meglegedve Tibolthtal, hogy még mindig nem kapta meg a kért könyveket, sem pedig nem nyilvánította véleményét az indexre vonatkozólag.

S főleg elégedetlen volt saját egészségi állapotával. Gyakran volt éjjel láza, fülzúgása stb. Csupán főfájása vált ritkábbá; a tél-től azonban már a nyár derekán előre rettegett.³

¹ Széchényi levéltár. I. kötet, 9. szám, III. csomag, 56. szám.

² Miller levelezése XIII.

³ Millernek július 8-án és augusztus 5-én Tibolthhoz intézett levelei. Széchényi levéltár. I. kötet, 13. szám. II. csomag, 88. szám.

Június elején egyéb körülmények is merültek fel, a melyek alkalmasak voltak arra, hogy betegségéből eredő kedvetlenségét fokozzák. Egy lelet lett volna átveendő Szönyben, a tulajdonos Zichy gróftól s Millernek nem volt az intézetben embere, a kit a kiküldetésre a nádornál javaslatba hozhatott volna. Tehel, a természetrajzi gyűjtemények őre már régebben távol volt hivatalától; Haliczky pedig folyton betegeskedett, úgy hogy minden teher a másik kancellistára, Kutserára nehezedett, ő maga pedig anynyira el volt foglalva a könyv- és régiségtár ügyeivel, hogy — mint a nádornak jelentette — még arra sem ér rá, hogy egészségét gondolja. Azt ajánlotta tehát, hogy ismét Horvát István küldessék ki a lelet átvételére. A nádor azonban — nem tudjuk mi okból — Tehelt bízta meg ezzel.¹

Ugyancsak június első napjaiban történt, hogy a Múzeum előtt eddig örökdő katonaságot, a katonai helyőrség létszámának csekély voltára való hivatkozással, minden előzetes értesítés nélkül, egyszerűen beszüntették. Ennek legközvetlenebb következménye az volt, hogy mindjárt az első éjjel 1—2 óra közt be akartak törni az intézetbe, a hol — Miller szerint — nagyobb érték őriztetett, mint az összes pesti közpénztárakban. Sőt e gonosz szándékú kísérletezések ismétlődtek még akkor is, a mikor Miller elrendelte, hogy a könyvtári szolga és a háziszolga felváltva őrködjenek éjjelenként a folyosón.

Miller, hogy a felelősséget magáról elhárítsa, jelentést tett a történetekről a nádornak, a kitől június 22-én azt az értesítést vette, hogy megkeresésére a hadparancsnokság intézkedett, miszerint a helyőrség létszáma megengedi, a Múzeum ismét visszakapja az őrséget.²

Augusztus havában Horvát István több becses régiséget szerzett az intézetnek. Midőn Miller ezek jegyzékét a nádorhoz augusztus 26-án felterjeszti, újból alkalmat vesz magának elpanaszolni a tisztviselők elégtelenségét és Horvát István kinevezését kérelmezni. Hivatkozik arra a buzgalomra, a melyet Horvát a Nemzeti Múzeum érdekében mindenkor kifejtett, a saját előhaladott korára, 40 éves hűséges szolgálataira és kéri ő fen-

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1813. Nr. 890.

² Igazgatósági irattár. A. 1813. Nr. 33—39.

ségét, adja végre melléje segítségül, mint a könyvtár örét. Oly szerencsétlen helyzetbe jutott a kellő munkaerő hiányában, hogy immár képtelen a vállaira nehezedő terhet elviselni. Ha Haliczky kanczellista nem lenne oldala mellett, kétségbe kellene esnie. Reggeltől estig vendégeket fogadnak a könyv-, érem- és régiség-tárban és néha még a természetrajzi osztály embereit is ők kénytelenek helyettesíteni. Ez által halasztást szenvednek az oly munkálatok, a melyeket az intézet érdekében már meg kellene kezdeni. Ide számítandó első sorban a katalogusok megszerkesztése, a melyeket a közönség türelmetlenül vár s a melyek a szükséges rend szempontjából is nélkülözhetlenek. A mi ebből megvan, azt ő készítette. Ő neki kell ezenfelül minden ajándékot, vételt, cserét jegyzékbe vennie. Többre már nem képes. Ő nem egyéb, mint címzetes igazgató, a ki miben sem különbözik a többi tisztviselőtől. Ennek daczára nem merészkednék a nehéz viszonyok miatt panaszkodni, és továbbra is minden segítség nélkül viselné az egész intézet összes ügyeit, ha nem érezné, hogy a nyár folyamán helyreállott egészsége nem bírja ki a túlfeszített munkát. Ez az egyedüli oka, hogy Horvát kinevezése érdekében ismét kérelem járul ő fensége elé. Szorgalma, képzettsége még az ő egészségi állapotára is kedvező hatással lenne; első sorban azonban az intézetnek válnék javára és dízére. Ha netalán a pénzalap elégtelensége akadályozná a kinevezést, biztosíthatja a nádort — éppen a tegnapi postával értesült effelől — hogy úgy az esztergomi, mint a nagyváradi káptalan rövid időn belül tekintélyes összegű alapítványt készül tenni az intézet céljaira.¹

Miller panaszait a munkaerők elégtelensége miatt annál inkább teljes mértékben indokoltnak látjuk, mert tagadhatatlanul nagymérvű elfoglaltsága mellett még a múzeumi építkezéssel kapcsolatos nagy fontosságú tárgyalások is sok idejét emésztették fel.

E tárgyalások főleg az 1813. év nyarán vették igénybe, a mikor a telek kérdése végre szerencsés megoldást nyert.

Amann János császári királyi udvari építész felsőbb meghagyásból még az 1812. év január havában lenn járt Pesten, hogy megtekintvén a Nemzeti Múzeum telkét, ennek megfelelő

¹ Fogalmazvány az igazgatósági irattárban. A. 1813. Nr. 47.

voltáról véleményt mondjon. Felmérvén a herceg Grassalkovich által ajándékozott régi fűvészkert területét, Amann nem késett kijelenteni, hogy ezt egyáltalában nem tartja alkalmasnak nagyobb szabású építkezésre; mert ha a tűzveszedelem elhárítása céljából mindkét oldalon legalább 9 öl széles utcát nyitnának, nem maradna elegendő hely a gyűjtemények és a tisztviselői lakások számára, sőt az ablakoknak is folyosóra kellene nyílniok. Azt ajánlotta tehát, adják el a területet és más alkalmas telket vásároljanak az intézet céljaira.

Nem sokkal ezután történt, hogy Batthyáni Antal gróf a Királyúton, a Hatvani és Kecskeméti kapuk közt fekvő, elől 100 öl és befelé ugyanily nagyságú telket, a melyet mind a négy oldalról utca szegélyezett, s a mely Batthyáni József gróf bibornok primás után örökség útján szállott reá, a rajta levő kerti házzal együtt áruba bocsátotta. A telek egyes részei már vevőre is találtak 43.850 forintért, midőn József nádor közbelépett és az egész területet, összes épületeivel, megvásárolta a Múzeum céljaira. Mindenekelőtt visszaváltotta a már eladott részeket és miután a közalapítványi ügyigazgatóság is hozzájárult, megkötött a szerződés, a melynek értelmében az intézet a 43.850 forinton felül lefizetett még 56.150 frtot, 120.000 forint után pedig 6 százalékos kamat fizetésére kötelezte magát. A Grassalkovich herceg ajándékából nyert hatvani-utcza telket pedig, a város szépitészeti bizottságának tanácsára, 8 háztelekre osztva adták el október 11-én nyilvános árverés útján 94.670 frt és 35²/₅ krajczárért oly kikötéssel, hogy a vevők tartozzanak a telkekre egy, vagy két-emeletes házakat építeni, a vételért pedig egyharmad részben azonnal, kétharmad részben pedig 10 év alatt törleszteni.

November 17-én Pest város hatósága számos vendég jelenlétében ünnepélyesen bevezette a Múzeum igazgatóját az újonnan vásárolt telek birtokába. November 22-én pedig elrendelte a nádor, hogy a természetrajzi gyűjtemények, a kézművek tára és a köemlékek eddigi helyükről az új telek megfelelően átalakított épületébe vitessenek át, a tisztviselők pedig a számukra ugyanitt kijelölt lakásokba költözzenek.¹

Miller egyik, október 5-én kelt, s a nádorhoz intézett fel-

¹ Az Acta Musaei Nationalis II. kötetének kézirata. Múzeumi kézirattár, Quart. Lat. 18.

terjesztésében panaszosan említi, hogy őneki csak egy hasznavehető embere van, Haliczky, miután van úgy, hogy a többieket egy hétig sincs szerencséje látni.¹

Úgy látszik, ennek a panasznak az éle első sorban Tehel, a természetrajzi osztály öre ellen irányult, a kivel már régebben feszült viszonyban élt.

A kölcsönös neheztelés oka a hatáskör feletti versengésre vezethető vissza. Tehel több önállóságot akart magának biztosítani, mint a mennyit Miller mint igazgató megengedhetőknek tartott.

Millert legutóbb az is bántotta, hogy a nádor a szőnyi lelet átvételére az ő javaslata ellenére nem Horvát Istvánt, hanem Tehelt küldötte ki. Annyira nem titkolta ezt, hogy midőn a nádor jelentéstételre szólította fel, mi történt a lelettel, azt válaszolta, hogy Tehel közvetlen utasítást nyervén erre nézve ő fenségétől, ő mitsem tud az egészről.

Az 1814. év elején Miller újabb panaszszal állott elő. Tehel, a nádorra való hivatkozással, Miller tudtán kívül, több székrenyt rendelt meg a természetrajzi osztály részére, a melyeket Miller teljesen feleslegeseknek tartott. Miller az igazgatói tekintély megalázását láttá e háta megetti intézkedésben, és január 30-án a nádor előtt is szóvá teszi az ügyet, nem hallgatván el, hogy a városban már úgy is el van terjedve a hír, hogy a természetrajzi tár legközelebb különválik az intézettől, és ennek élére, mint igazgató, Tehel jön, úgy hogy kettőjük közt minden hivatalos összeköttetés megszakad.

A nádor azonban nem adott igazat Millernek, bár utasította Tehelt, hogy felterjesztéseit a jövőben az igazgatóság útján eszközölje. Ellenkezőleg, kijelentette, hogy Tehel az ő parancsára járt el a megrendelésben; Millernek pedig azt ajánlotta, hogy ne hallgasson holmi alaptalan mende-mondákra, mert ez nem válik állása tekintélyének öregbitésére.²

Miller a leiratot nagyon szívére vette; annyira, hogy lemondott hivataláról. A nádor azonban nem fogadta el lemondását, hanem — így mondja el Miller az esetet Széchenyinek — a

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1813. Nr. 2361.

² U. o. A. 1814. Nr. 305. Igazgatósági irattár. A. 1814. Nr. 18. 24.

következőket válaszolta neki. Uraságod lemondását nem fogadom el, ha mindjárt elvesziti is, a mitől óvja meg a Mindenható, látását, hallását. Nekem szükségem van arra a képzettségre, okosságra, szakbeli jártasságra, a melylyel oly nagy mértékben rendelkezik. A jutalmazás az én gondomat képezi. Igérem, hogy tetszése szerinti kitüntetésben lehet része, csak egy kis béketűréssel legyen és elnyeri jutalmát.

Ennek a nyilatkozatnak, természetes dolog, nem szegülhetett ellen és saját akaratával szemben kénytelen volt az ő jó főhercegének óhaját teljesíteni, bár a czeni Tusculanumot, Széchényi társaságában, mindezen ígéreteknel többre tartotta volna.¹

Sőt a nádori kegy ezen megnyilatkozása oly nagy életkedvet öntött belé, hogy másodszer is megnősült, elvevén Appanauer Ferencz özvegyét.

A küldött marczi bor — kissé későn — akkor köszöni meg, a mikor házasságáról értesíti Széchényit, hálásan említvén, hogy semmi sem hatott rá oly jótékonyan, mint a jó bor. Már közel volt a kétségbeeséshez, látván, hogy semmiféle orvosság nem képes visszaadni egészségét, midőn végre a tokaji és marczi bor megtette hatását. Beteljesedett rajta a közmondás: »vina parant animos, faciuntque caloribus aptos.« Feleségét, a kit a gróf is pártfogol, magával együtt további kegyeibe ajánlja. Annál kevésbé akarta e váratlan eseményt a gróf előtt eltitkolni, mert mindjárt kezdetben azzal a kéréssel kénytelen nála alkalmatlankodni, hogy az iránta és felesége iránt tanusított jóindulatából kifolyólag, tűrje meg nejét sz. Györgyig házában, mert az ő mostani lakásában nem képesek mindketten elhelyezkedni. A nádor jóságából az új múzeumi épületben 10 szoba van részére fenntartva, de két hónapba is beletelik, míg ezek kiszikkadnak és berendeztetnek. A metszetek katalógusához már hozzáfogott és reméli, hogy mire a kéziratkatalógus megjelenik, ezzel is elkészül. Nagyon örül, hogy a Batthyáni-féle telek megvásárlásával a grófnak is kedve szerint cselekedett.

A mit a gróf kíván, hogy t. i. könyvtára elkülönítették a többi adományoktól, azt ő már rég tervbe vette és szentül igéri,

¹ Millernek 1814 márczius 4-én Széchényihez intézett leveléből. Széchényi levéltár I. kötet, 13. szám, II. csomag, 89. szám.

hogy keresztül is viszi. Ha megengedi, a nyár folyamán nejjével együtt tiszteletét fogja tenni.¹

Széchényi örömmel üdvözölte őt egészségének helyreállta és házasságának megkötése alkalmából, Isten áldását kívánván mindkettőjükre és szíves készséggel adta beleegyezését, hogy új lakása elkészültéig házában a már egykor használt helyiségeket igénybe vegye. Nagy megnyugvással vette a hirt a metszetek stb. katalógusának készültéről. Ő is értesíti Millert, hogy a kéziratkatalógusból 10 iv már ki van szedve. Biztosítja, hogy nem fogadván el ő fensége az igazgatóságról történt lemondását, az ő kívánságának is eleget tett. Reméli, hogy a felség kellő jutalomban fogja részesíteni kiváló érdemeit. Abbéli biztosítását, hogy az ő adománya a többi ajándékoktól különválasztatik, halás köszönettel veszi. A kilátásba helyezett czenki látogatást pedig örömmel várja.²

A nyár derekán újból négy láda kéziratot és nyomtatványt küldött Széchényi a könyvtárnak, kérvén Millert, hogy ezeknek lajstromát aláírva küldje vissza neki. A Moniteur megküldését, részint mert a néhány hiányzó számot még be akarta szerezni és az 1814-iki emlékezetes, eseményekben gazdag év ujságait is össze akarta gyűjteni és a könyvtárnak ajándékozni, a jövő év tavaszára halasztotta. E helyett a kéziratkatalogus eddig kinyomtatott iveit küldi meg használatra Millernek, azzal a kijelentéssel, hogy rajta lesz, miszerint a munka még ennek az évnek a folyamán megjelenhessék.³

Miller viszont egy általa írt és a kéziratkatalogus elé szánt értekezését küldötte el július 24-én Széchényinek, megjegyezvén, hogy nem akart a grófról ebben dicséretet zengeni, nehogy hizelegni látszassék. Ezt az előszó írójának engedi át. Külömben ha nem felelne meg dolgozata a célnak, küldje neki vissza. Együttal kénytelen arra kérni a grófot, értesitse őt, hogy mit határozott a könyvtári katalogus példányaira vonatkozólag. Némelyek azzal gyanúsítják, hogy a gróf által számukra már 3 évvel ezelőtt kilátásba helyezett példányokat elsikkasztotta. Ő ugyan mindenkit

¹ Széchényi levéltár I. kötet. 13. szám. II. csomag, 89. szám.

² Széchényinek 1814. ápril 7-én kelt levele. Miller levelezése XIII.

³ Széchényinek július 22-iki levele. U. ott.

a grófhhoz utasított, ennek daczára még is tőle várják a könyveket. Könnyű belátni, mennyire kellemetlen ez reá nézve.¹

Az értekezést Széchényi köszönettel fogadta és gondoskodott róla, hogy az mielőbb kinyomassék. De mint rendesen, most is felemlíti Millernek a metszetkatalogust. Tartsa meg őt — úgy-mond — a Mindenható, hogy ennek megjelenését is megérhessék.²

Miller a kéziratár katalogusának megküldött íveit átnézte és a talált sajtóhibákat kijavította. Nem volt azonban megelégedve a kötetek beosztásával. Jobb szerette volna, ha az első kötet már a B. betűvel bezáródik, mert czélszerűbbnek látta a munkát több kissébb kötetben megjelentetni, mint megfordítva.

Midőn ezt szeptember 2-án kelt levelében megírja Széchényinek, nem állhatja meg, hogy a következő dolgot is ne közölje vele. Elhalálozván a beszterczei egyházmegye főpásztora, a püspökség javainak átvételére Fridmanszky kamarai titkár küldetett ki. Ez az elhunyt püspök hagyatékában Bocskay István elég számos levelére akadt, a miről nem mulasztotta el Millert értesíteni. Miller jelentésére a nádor felhívta Semsey kamarai elnököt, hogy engedje át a leveleket az országos könyvtár céljaira. Semsey ennek megfelelően intézkedett, hogy a leveleket küldjék Budára. Közbejövén azonban halála, az ügy elintézése Majláth gróf kamarai alelnökre háramlott, a ki nem törődván a kamarai tanácsosoknak a nemzeti könyvtár érdekében leadott szavazataival, az okleveleket felküldötte Bécsbe. Miller nem késett erről a nádornak jelentést tenni, s most kíváncsian várta a fejleményeket.³

Az ősz folyamán igen magas látogatói voltak a Magyar Nemzeti Múzeumnak.

József nádor október 5-én kelt leiratában értesítette Millert, hogy a bécsi kongresszuson tanácskozó fejedelmi személyek 20-ika táján Budára készülnek és nincs kizárva annak lehetősége, hogy a Múzeum gyűjteményeit is meg fogják tekinteni; gondoskodjék tehát róla, hogy minden olyan állapotban legyen, miszerint a magas vendégek megtekinthessék. Készítsen egyúttal az összes gyűjteményekről táblázatos kimutatást és ezt terjessze fel hozzá.⁴

¹ Széchényi levéltár. I. kötet, 13. szám, II. csomag, 91. szám.

² Széchényi augusztus 10-iki levele. Miller levelezése XIII.

³ Széchényi levéltár. I. kötet, 13. szám, II. csomag, 93. szám.

⁴ Igazgatósági irattár. A. 1814. Nr. 116.

Millernek első teendője volt egy kis üdvözlétet szerkeszteni és a nádornál kieszközölni, hogy ezt kinyomathassa, nehogy — úgymond — valaki mulasztással vádolhassa az intézetet.

Október 25-én érkezett meg Budára I. Ferencz király, Sándor orosz czár és Frigyes Vilmos porosz király. Még a nap folyamán utasította a nádor Millert, az uralkodóknak a Múzeumban történő fogadtatására vonatkozólag.

Október 26-án reggel 8 óra tájban Ferencz király, a nádor és különféle udvari és katonai méltóságok kíséretében, lehajtatott a várból az egykori József-féle papnevelő épületéhez, a hol a kapuban Miller által fogadtatott. Az ő kalauzolása mellett ment a felség a könyvtár helyiségeibe, a hol mindent megszemlélvén, elismerését nyilvánította a hét év alatt elért fejlődés felett.

Tíz óra tájban érkezett meg az orosz czár és porosz király nagy kísérettel, a kik szintén megtekintették a fegyvergyűjteményt, az éremgyűjteményt és a könyvtárt. Beírván az uralkodók neveiket a vendégkönyvbe, a Kecskeméti-utczán keresztül az újonnan

Franciscus
Alexander — *Imperial* $\frac{14^{no}}{26^{no}}$ 1814 $\frac{no}{no}$
J. M.
Imperial *St. Péter* *1814*

A HÁROM URALKODÓ NÉVALÁÍRÁSA A KÖNYVTÁR VENDÉGKÖNYVÉBEN.

vásárolt múzeumi épülethez hajtattak, a hol a természetrajzi tárgyakat vették szemügyre. Mielőtt a felségek az intézetből távoztak volna, Miller az általa szerkesztett üdvözlét egy-egy nyomtatott példányát ajánlotta fel nekik.¹

József nádor november 6-án értesítette Millert, hogy ő felsége az intézetben tapasztalt rend felett legteljesebb megalégedését nyilvánította és megbízta, hozza ezt az igazgató tudomására.

¹ Az Acta Musaei II. kötetének kézirata, p. 77.

A nádor a maga részéről is hozzájárult ehhez, meghagyván Millernek, hogy ezt a többi tisztviselővel is közölje.¹

Nem kapván vissza Széchényi még három hónap mulva sem a július 22-én elküldött könyvek aláírt jegyzékét, már október 21-én felkérte Millert, hogy miután már mindenesetre elhelyezte szokott gondosságával a küldeményt, a jegyzéket juttassa el hozzá, nehogy újból megvásároljon már meglévő könyveket.²

Miller azzal menti magát november 26-án, hogy sokkal jobban el van halmozva teendőivel, mintsem hogy szándéka szerint azonnal eleget tehetett volna a gróf kívánságának. Ritkán tér nyugodni éjjel előtt. Azért reméli, meg fogja neki bocsájtani a gróf, hogy a küldött könyvek jegyzékét csak most adhatta postára. Ily munkára csak akkor marad ideje, ha nagyon is ráér. Levelezése ebben az évben meghaladja a 248 számot; a nádori leiratok, saját felterjesztései és jelentései pedig elérték a 297-iket, eltekintve a hatóságokkal váltott hivatalos iratoktól, ami szintén nem lesz kevesebb. Sokszor maga is csodálkozik, hogy egymagában képes ennyi munkának megfelelni, és hogy betegsége, mely két évig kinozta, még ki nem újult. Azonban a kit erre szánt a Gondviselés, annak a bajt el is kell viselnie. Már mint gyermek megtanulta, hogy míg az utókor hálás elismeréssel fogja hasznát venni a király és haza érdekében kifejtett fáradozásainak, addig az életben elesik minden dicsőségtől. Ez volt az oka annak is, hogy nem ért rá a jegyzékben megjelölni a könyvtár részére megtartott munkák czímeit, de abban bizakodott, hogy Tibolth a visszaküldött munkákból ezt is megtudja állapítani.³

Ennek a nagymérvű elfoglaltságnak kell kétségekívül tulajdonítanunk, hogy Miller az 1815. év kezdetével egyszerüen beszüntette a gyarapodási napló vezetését. A legutolsó bejegyzés 1814. december 28-áról keltezve, ekként szól: »comes Széchényi misit MSSta Izdencziana«.

Ebből is kitünik, hogy Miller az utóbbi időben nem iktatta be azonnal a naplóba az egyes szerzeményeket. De ha e tekintetben engedett is az öregedő ember a régi pontosságból, az 1813. és 1814. év eseményei a mellett tanuskodnak, hogy az egyes becse-

¹ Igazgatósági irattár. A. 1814. Nr. 129.

² Miller levelezése XIII.

³ Széchényi levéltár. I. kötet, 9. szám, III. csomag. 56. szám.

sebb nyomtatványok, kéziratok megszerzése, a köteles példányok beküldése még mindig régi gondját képezték.

Tagadhatatlanul az ő érdeme, hogy József nádor tudomást szerez arról, miszerint Hartvic püspöknek sz. István életéről írt XII. századbéli legendája Frankfurt városában, a sz. Bertalan apátság könyvtárában őriztetik, s hogy a nádor kérdést intéztet a város polgármesteréhez, nem lennének-e hajlandók a nagybecsű kéziratot a pesti magyar nemzeti könyvtárnak átengedni? A városi hatóság erre 1814 február 7-én kelt levelében nemcsak elismerte, hogy a kódex legméltóbb helye a magyar nemzeti könyvtárban lenne, hanem azt a nádornak nagylelkűen rendelkezésére is bocsátotta. Mire a nádor márczius 21-én személyesen vitte el a kódexet a könyvtárba.¹

Miller jelentette a nádornak azt is, hogy a besztercebányai káptalan az elhalt püspök hagyatékából egy XIX. századból származó és sz. Domonkos életét tárgyaló kéziratnak van birtokában. S a nádor, bár a királyi kamara emberei mint fundus instructust tekintik ezt, miután a megboldogult püspök könyveit utódjára hagyományozta, kieszközli a királynál, hogy a könyvtár ne csak sz. Domonkos életét kapja meg, hanem a Bocskay-féle okleveleket is.²

Kovachich Márton György még 1811-ben megígérte Millernek, hogy megküldi neki az esztergomi káptalan régi és új könyvtárában őrzött kéziratok lajstromát. Igéretét azonban csak két év múlva válthatta be, mert csak ekkor kapta meg ő is Palkovich György könyvtárostól (a későbbi esztergomi kanonoktól) a lajstromot. Miller azonnal jelentést tett a dologról a nádornak, elmondván, hogy átvizsgálta gondosan a jegyzéket s bár azt tapasztalta, hogy a könyvek nagyjából hittudományi munkák, mégis kiválasztott a régi könyvtárból 22, az újból pedig 32 kéziratot, mint a

¹ Az Acta Musaei II. kötete kéziratban. Fol. 65. Bécs tudományos köreiben az a hír volt elterjedve, hogy a könyvtár a névtelen jegyző egy kódexéhez jutott és rendeletet eszközöltek ki a királynál, hogy ez küldessék fel Bécsbe, az udvari könyvtár példányával való összehasonlítás céljából. A nádor azonban november 10-én felvilágosította a kancelláriát, hogy tévedés van a dologban. Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1814. Nr. 1709.

² Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1813. Nr. 2455. 2771. A. 1814. Nr. 154. 1957.

melyeket meg kellene szerezni a könyvtár részére. József nádor két ízben is irt ez ügyben a káptalannak. Ez azonban 1814-ben azt felelte a nádori leiratra, hogy a megjelölt kéziratokat nem engedheti át a Múzeumnak, miután nincs abban a helyzetben, hogy az érseki szék üresedése idején valamit elidegeníthessen a káptalan tulajdonából.¹

Miller Tibolth útján lépéseket tett Sopron városánál, hogy az itt először 1726-ban megjelent névtárból a még hiányzó évfolyamokat, a melyeket sehol sem bírt megszerezni, küldjék meg az intézetnek. A városi hatóság azonban úgy nyilatkozott Tibolth előtt, hogy csakis a nádor felszólítására engedhetnék át a schematismusokat. Miller kérésére a nádor csakugyan elküldötte a felhívást, mire a város is beszolgáltatta a névtárt.²

Hasonlóképen az ő javaslatára hívta fel József nádor Fehérvármegye alispánját, hogy Andrassy Ignác alezredest, szentpéteri lakost bírja rá, miszerint a kezei közt lévő Biblia Pauperumot ajándékozza a Múzeumnak. Az alispán nem sokára jelentette, hogy Andrassy ünnepélyesen megígérte, miszerint ezt legközelebb személyesen fogja az intézetbe elhozni.³

Ugyancsak Miller buzgólkodásából jutott a könyvtár az ágostai hitvallású evangélikus egyház soproni konventjének ajánlókából 7, a besztercebányai városi levéltárból ugyanennyi kézirat birtokába stb.⁴

De figyelemmel kísérte Miller a köteles példányok ügyét is.

Még 1813 február 11-én jelentette a nádornak, hogy 1807-ben abban egyezett meg Trattner pesti nyomdatulajdonossal és az egyetem budai nyomdájával, hogy ezek minden félév elején jegyzék kíséretében elküldik a Múzeumba a nyomtatványokat, ő pedig az aláírt jegyzéket felterjeszti a helytartótanácshoz. Így volt ez évekig, a nélkül, hogy a helytartótanácsnak valami kifogása lett volna az ellen. Most egyszerre azt akarja a helytartótanács, hogy a nyomdák ne a könyvtárba, hanem közvetlenül hozzá küldjék fel a köteles példányokat. Így azután nemcsak későn kapják meg a könyvtárban a nyomtatványokat, de az ellenőrzést sem képesek

¹ Országos levéltár, Acta Musaei. A. 1813. Nr. 656. 2771. A. 1814. Nr. 351.

² U. ott. A. 1813. Nr. 2946. A. 1815. Nr. 495.

³ U. ott. Nr. 505.

⁴ U. ott. Nr. 8. 140.

— a jegyzék hiányában — teljesíteni. Nem volt elég, hogy nem fogadták el az ő javaslatát a köteles példányok ügyének rendezésére vonatkozólag, hanem még ezen az úton is akadályozzák az intézet fejlődését.

A nádor erre június 20-án leirt a helytartótanácsához, hogy miután Miller jelentéséből arról értesült, hogy a köteles példányok egy idő óta nem érkeznek be az országos könyvtárba, intézkedjék, miszerint ez a jövőben pontosan megtörténjék.¹

A helytartótanács nem tudott egyebet tenni, mint ismételte, hogy a mint a nádor 1811 június 19-iki felszólítására 1812. márczius 17-én 4057. szám alatt jelentette, az összes censoroknak újból és külön meghagyta, hogy minden, az ország területén megjelent nyomtatványból négy példányt küldjenek fel hozzá, hogy ebből kettőt a legfelsőbb helyre lehessen felterjeszteni, a másik kettőt pedig az országos könyvtár és az egyetemi könyvtár közt megosztani. S e rendeletnek meg volt a hatása, mert nem volt úgyszólván helytartótanácsi ülés, a melyre ne érkezett volna be egy. vagy más köteles példány, a miből egyet az országos könyvtár szokott megkapni. Minthogy azonban a múzeumi igazgató panaszos jelentéséből az tűnik ki, hogy talán a censorok figyelmetlenségéből, vagy pedig a nyomdák mulasztásából még mindig elmaradnak egyes köteles nyomtatványok, hogy ezen rendetlenségnek eleje vétessék, az látszanék legczélszerűbbnek, ha a Múzeum igazgatója esetről-esetre bejelentené a helytartótanácsnak, hogy az ország területén megjelent nyomtatványok közül mi nem érkezett be az országos könyvtárba, hogy az illető censor, vagy esetleg a mulasztást elkövető nyomdász ellen érdem szerint eljárni lehessen.²

Miller, a kit a nádor 1813 július 19-én kelt leiratában ily értelmű utasítással látott el, átnézte a könyvtári anyagot, és a mennyire ez lehetséges volt, megállapította, mely munkák azok, a melyek az utóbbi évek köteles példányai közül nem érkeztek be az intézethez. Ebből, a mit lehetett, megszerezte maga. Volt azonban olyan 41 munka is, az 1803—1814. évekből, a melyeket hasztalan keresett a könyvkereskedésekben, vagy egyes magánosoknál. Ezeknek czimeit összeírta és 1814. márczius 22-én fel-

¹ Országos levéltár. Acta Musaei A. 1813. Nr. 659.

² U. ott. Nr. 1123.

terjesztette a nádorhoz, hogy beszerzésükről a helytartótanács intézkedjék.¹

Fáradozásainak volt némi sikere. A helytartótanács június 7-én több oly könyvet küldött meg a nádornak, a melyeket a pozsonyi tankerületi igazgatótól kapott, mint olyanokat, a melyek még nem lettek beszolgáltatva a könyvtárba. Azt is jelentette azonban az igazgató, hogy a Kis Tátos című munka már nem volt megkapható az időközben elhalt nyomdász özvegyétől.²

Nem feledkezett meg Miller a könyvkötés ügyéről sem. Kétséggkívül az ő befolyásának kell tulajdonítanunk, hogy Valero Tamás az 1810-ben tett 1666 frt 40 kr. alapítványt, a mely a devalvatio következtében fele értékre szállott le, 1814 márczius 6-án 1000 frtra egészítette ki, oly kikötéssel, hogy ezen összeg kamatai könyvkötésre és könyvvásárlásra fordíttassanak. Valero István és Antal testvérek pedig ugyanezen napon, ugyanezen rendeltetéssel 833 frt 20 kr. alapítványt tettek le.³ 1814-ben pedig azt jelenti Miller a nádornak, hogy az Illésházy gróf által rendelkezésére bocsátott 100 frtból 70 frtot könyvek és kéziratok kötetésére fordított, mert már 2 éve elmúlt, hogy a Pruzsinszky-féle alapítvány kamatait írószerekre, a Valero Tamás-féléét pedig kötési czélokra nem vette fel, a meddig csak lehet a pénztárban akarván hagyni a pénzt.⁴

E szigorú takarékoskodást teljesen érthetőnek fogjuk találni, ha tudjuk, hogy midőn egy ízben Rajtsányiné több kötetnyi kéziratot ajánlott fel vételre a könyvtárnak, a nádor azt írta Millernek, hogy ez időszerint minden nem feltétlenül szükséges kiadás-tól tartózkodni kell.⁵

Az 1815. év elején Miller ismét kísérletet tesz a Széchényi gróf soproni könyvtárában meglévő régészeti és érmészeti munkák megszerzésére. Azt írja a nádornak, hogy Tibolth közölte vele, miszerint a gróf, ő fensége egy szavára a legnagyobb készséggel

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1814. Nr. 573. Igazgatósági irattár. A. 1814. Nr. 33.

² U. ott. N. 1229.

³ Protocollum Donationalium et Fundationalium Literarum Musei Nationalis Hung. Igazgatósági irattár. p. 37.

⁴ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1815. Nr. 75.

⁵ U. ott. A. 1814. Nr. 920.

átengedné e munkákat a Múzeumnak; kéri ennél fogva a nádort, járjon közbe e czélból Széchenyinnél.¹

József nádor azonban ezúttal — talán egyetlen ily eset — nem teljesítette Miller kérelmét. Bizonyára nem találta megengedhetőnek oly embertől kivánni újabb áldozatot, a ki önszántából, minden felszólítás, ösztönzés nélkül, évek óta nem szünt meg az intézet érdekében minden lehetőt megtenni. A nádor inkább azzal a gondolattal foglalkozott, hogyan lehetne a fontosabb külföldi magyar vonatkozású dolgokat megszerezni a könyvtár részére, és február 28-án meghagyta Millernek, hogy írja össze a Németországban található, Magyarországot érdeklő kéziratok és nyomtatványok jegyzékét.²

Még el sem járt Miller e megbízatásban, s a nádornak már is újabb alkalma nyílt az intézet iránt való nagy jóakarátát tanúsítani.

1814. márczius 29-én elhalt Bécsben az első magyar bibliografus, Sándor István, a *Könyvesház*, a *Sokféle* érdemes szerzője. 1793. aug. 12-én irt végrendeletében »az egész ország és minden jó Hazafiak Kivánsága szerint a Hazánk Nyelvének kiművelésére erigálandó Akadémiának vagyis Társaságnak, melynek Pesten a széke lenne, elébb való felállítására s felsegállítására« 10.000 frtot hagyományozott, valamint könyveit, régi pénzeit, mappáit, képeit.³

A Tudományos Akadémia azonban még mindig nem létesülhetett. Mi történjék tehát a hagyománnyal? Ez volt a kérdés.

József nádor abból kiindulva, hogy a végrendelező által örökösül megjelelt Tudós Társaság nem létezik, a Nemzeti Múzeum céljai pedig teljesen azonosak az Akadémiáéval, május 6-án folyamodott a királyhoz, hogy addig is, míg az Akadémia létrejön, engedje át a hagyományt ideiglenesen a Múzeum céljaira. A mihez a felség hozzájárulván, a 10.000 frt kamatja a tisztviselők fizetésére rendeltetett, a könyvek stb. pedig a könyvtár őrizetére bizattak.⁴

¹ Igazgatósági irattár. A. 1815. Nr. 20.

² U. ott. Nr. 27.

³ Id. Szinnyei József. Az első magyar bibliografus. Bpest, 1901. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XVII. kötet, 10. szám.

⁴ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1815. Nr. 620, 880. Az Acta Musaei II. kötetének kézírata p. 92.

Egy másik, körülbelül ugyanezen időből származó alapítvány még ennél is közelebről érdekelte az intézetet.

Az 1810-ben elhunyt Marczibányi István végrendeletében megbizta testvérét, Imrét, hogy halála után az egész család nevében 70.000 forintot tegyen le alapítványként. Imre 1815 április 20-án adta ki az alapítólevelet, melyet 29-én a nádorhoz felterjesztett.

Ennek második pontja a következőleg hangzik: »Nemzeti Múzeumnak, mely országunk ékessége, illendő fent maradására, úgy édes hazánk született nyelvének gyarapítására rendelek esztendőnként a szerént ezer forintot, hogy ezekből ötszáz forint a felséges nádor ispány ő császári és királyi főhercegségének, úgy mind ezen intézet főigazgatójának kegyes rendelkezéséhez képest ezen summa pénz vagy a felvigyázóságoknak jobb tartására, vagy a megkivántató műveknek megszerzésére, vagy egyéb tőkepénzre fordíttasson; nemkülönben dicső nyelvünk nagyobb virágzására kívánom, hogy azon Nemzeti Múzeum minden esztendőben három kérdést vagy a hibás szónak javítására, vagy kétséges némely állításoknak megfejezésére anyai nyelven közre bocsásson, s a ki tekintetes nemes Pesth vármegyének kinevezendő biztossága által megvizsgálendő kinyilatkoztatását anyai nyelven legjobban beadja, jutalmul kapjon száz forintot. A ki továbbá legbecsebb s jó erkölcsöket tárgyazó, vagy históriákban, vagy törvényes s orvostudományokban, vagy classicusok fordításában hazai nyelven készült munkát ki fog adni, annak szintén tekintetes nemes Pesth vármegyének biztosságának, a szükséges tudósok egyetértésével való ítélete szerint adattasson négyszáz forint.«¹

Az alapítvány gondnoka Millerrel is közölte az alapítólevélnek a Múzeumot érdeklő részét, hogy esetleges megjegyzéseit erre megtegye.

Millernek többféle kifogása volt az alapítólevél szövegezésére és rendelkezésére ellen. Először is nem találta ebben határozottan kifejezve, hogy az kapja-e meg a 100 frtos pályadíjat, a ki a Múzeum által kitűzött mind a három pályakérdést megoldja, vagy ha az egyik kérdést is más, meg a másodikat, harmadikat is más-más egyén fejt meg a legjobban, megosztandó-e a pályadíj

¹ Acta Musaei II. kötetének kézírata. p. 90. Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1815. Nr. 1264.

ezek között? Másodszor az sem volt az alapítólevélben világosan kimondva, hogy a négyszáz forintos díjjal jutalmazandó fordított munka megválasztása az írók tetszésére bizassék-e, avagy a Múzeum jelölje ki ezt is? És végre harmadszor sérelmesnek tartotta, hogy egy tisztán tudományos kérdés elbírálásában a pályabírák közt Pest vármegye megbízottja vigye az elnöki tisztet.

Miller ezen észrevételeit június 13-án a nádornak is bejelentette, a ki közölte ezeket Marczibányi Imrével, mint István végakarátának végrehajtójával.

Ez abban a véleményben volt, hogy annak kellene kiadni a 100 frtnyi jutalmat, a ki valamennyi kérdést megoldotta, nem véve figyelembe, hogy más ezek közül egyiket vagy másikat szintén jól feldolgozta. A négyszáz forintot pedig az kapja meg, a ki abban az évben a legkiválóbb magyar munkát írta, tekintet nélkül a tárgyra, a melyet feldolgozott, miután az alapítványnak a célja a magyar nyelven irandó tudományos munkák megjutalmazása. Ha pedig megtörténnék, hogy valamelyik évben nem jelennék meg ily jutalomra érdemes munka, a következő évben a megjutalmazandó mű után viszonylag legjobb munka szerzője is kaphat jutalmat. A mi a bírálobizottság elnökét illeti, nem volt kifogása az ellen, hogy annak kinevezése az ország nádorára bizassék.

Marczibányi ezen nyilatkozatát azzal az utasítással küldötte le a nádor október 17-én Millernek, hogy a pályakérdések kihirdetésének és megbírálásának módozataira nézve tegye meg javaslatait.

Miller a következő eljárást ajánlotta. A pályakérdéseket a budai, pesti, bécsi magyar lapokban és — ha meg fognak jelenni — a Múzeumi Aktákban kell kihirdetni, miután a nádor ezeket megelőzőleg jóváhagyta. A határidő egy év legyen. A dolgozatok a szerző nevét, lakását rejtő jeligés levél kíséretében küldendők be a Nemzeti Múzeum igazgatóságához. Az igazgató jelöli ki a bírálókat, a kik közt az alapító akaratának megfelelően Pest vármegye alispánja is szerepeljen, ezek neveit tudomására hozza a nádornak, a ki az elnökléssel valamely előkelő állású egyént fog megbízni.

A pályadolgozatok megbírálása a nyilvánosság előtt történjék, akként, hogy a Múzeum egyik óre felolvassa a kitűzött pályá-

kérdéseket s az ezekre beérkezett dolgozatokat. A bírálók szö-
többséggel döntenek. A legtöbb szavazatot nyert dolgozat jelíges
levélkéje felbontatik és a szerző neve kihirdtetetik. A Múzeum
igazgatója az egész ülésről jelentést tesz a nádornak, a pályá-
nyertes szerző nevét közli a hírlapokkal és felszólítja az országos
pénztárt a 100 frt kiutalványozására. Ugyanezen ülésen történik
megállapodás a jövő évre kitűzendő pályakérdésekre vonatkozó-
lag is, a melyek kell hogy a csekély jutalomdíjnak megfelelőek
legyenek; pl. a magyar helyesírás köréből, vagy kívántassék 12
új szó oly fogalmakra, a melyeket nyelvünk még nem tud kifejezni.

A négyszáz forint odaítélését illetőleg mindenekelőtt azt
kellene megállapítani, vajjon a magyar nyelven írt legjobb ere-
deti munka, vagy pedig a legsikerültebb fordítás lenne-e meg-
megjutalmazandó? Valamelyik római mesét vagy színjátékot nagyon
szépen át lehet ültetni a magyar irodalomba a nélkül, hogy ebből
valakire haszon háramlanék. De a nemzeti intézethez sem lenne
méltó, ha tréfás tárgyú irodalmi termékeknek íteltetnék oda a
jutalom. A legigazságosabb, a leghasznosabb eljárás lenne a görög,
római remekírók, vagy a francia, angol, német irodalom első-
rangú tudományos termékeinek fordításait megjutalmazni. És ekkor
is a Múzeumra kellene bízni a fordítandó munkák megválasztását,
mert csak így lehetne elérni, hogy a kiválóbb külföldi irodalmi
termékek magyar nyelven megjelenjenek. Minthogy azonban az
alapító nem a tudományos értéket, hanem a nyelvet tartotta első
sorban szem előtt nem lehet egyebet tenni, mint a szerzőket a hír-
lapok útján felhívni, hogy munkáikat küldjék be a Nemzeti Múzeum
igazgatójához, a ki ezeket egyes tudósoknak fogja bírálatra szét-
osztani és a nádornak az eredményről jelentést tenni.

A nádor mindezt elfogadta, jóváhagyta és megbízta Millert,
hogy ez értelemben járjon el.¹

Nemcsak a Sándor István-, hanem a Marczibányi-féle alapít-
ványnál is jóval nagyobb jelentőségűnek kell tartanunk azonban
könyvtárunk szempontjából — a későbbi fejlemények miatt —
egy magánember irodalmi vállalkozását, a melyet ő maga hozzá-
kapcsolt az intézet érdekköréhez, József nádor jóakarata, támo-

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1815. Nr. 1692. Igazgatósági irat-
tár. A. 1815. Nr. 63, 98, 112.

gatása pedig valósággal beillesztett a könyvtár által megoldandó feladatok sorozatába.

Az eperjesi származású Kriebel János, kerületi kapitány és kormányzékai tanácsos Galicziában, a nyár derekán Przemislből felkereste soraival a nádort és előadta, hogy a mellékelt tervezet alapján összeállítja a magyar nemzet évkönyveit, ősrégi emlékeit és a Nemzeti Múzeum javára kiadja, ha sikerül ő fensége magas támogatását megnyernie.

A nyomtatott tervezet címlapján ez állott: *Prospectus operis sub titulo Historia Hungariae ad annales universos adstructa, serie monumentorum in ordine chronologico illustrata. In emolumentum Musaei Hungarici consecrati.*

A 14 ívrétű oldalra terjedő *Prospectus* sok és nagy dolgot ígért. Az ország olyan történetét, a milyen eddig még nem volt. A vezérek és katonák tettei helyett a nép életének rajzát; az öldök-lés és vér helyett a közművelődés képét.

Szerzője azzal indokolta meg a hatalmas vállalatot, hogy a legközelebbi múltban történt óriási rázkódtatások, a melyek az általános európai szerencsétlenségben úgyszólván egyedül hazánkat kimélték meg minden nagyobb változástól, figyelmeztetésül kell hogy szolgáljanak arra, miszerint unokáink számára minden történelmi emlékünket összegyűjtsük. Ezeket az emlékeket a következő módon akarta tíz kötetben elrendezni, feldolgozni. Az I. kötetben hazánk földjének történetét adta volna Herodottól Augusztusig. A II-ban Krisztus Urunk születésétől a római császárság megosz-lásáig. A III-ban az V—IX., a IV-ben IX—X. századok eseményeit. Az V-ben jött volna a magyarok története sz. István királytól a tatárdulásig. A VI-ban a tatárdulástól a hitújításig. A VII-ben a reformáció kezdetétől a karloviczi békéig. A VIII-ban a karlo-viczi békekötéstől a XVIII. század végéig. A IX. kötet a betű-rendes, a X. az időrendi tárgymutatót foglalta volna magában. Minden kötet végén az illető korból fenmaradt kő- stb. emlékek rajzai, képei lettek volna feltüntetve.

A munkából négyféle kiadást tervezett. A folió-kiadás elő-fizetési ára 10 arany, a negyedrétté 5 arany, a nyolczadrétté kötetenkint $\frac{1}{2}$ arany lett volna. Az összes előfizetési díjak a Nemzeti Múzeum pénztárába folytak volna be; és a költségek levo-nása után fenmaradt összeget az intézet céljaira fordították volna.

A nádor Kriebel ajánlatát, a melytől egyrészt tudományos eredményt, másrészt anyagi előnyöket várt az intézetre, a legnagyobb jóakarattal karolta fel, és kívánságához képest felhívta a hatóságokat, hogy az országban található összes történelmi és műemlékeket irassák össze. Hasonló felszólítást küldött Millerhez is, meghagyván neki, hogy a múzeumi tisztviselők közremunkálásával tegyen meg mindent, a mivel az intézet a munka tökéletességéhez hozzájárulhat, és kikeresvén a gyűjteményekből a felhasználandó anyagot, terjeszse fel ezt hozzá, a ki a vállalatot partfogásába vette.¹

Millert éppen nem örvendeztette meg a nádori parancs. A reárakott újabb terhet csakugyan nem bírták már meg az ő öreg vállalai. Azután meg a vállalat pénzügyi oldala sem tűnt fel előtte oly rózsás színben. A munka nagy arányai, a melyeket a Prospectus ígért, nemcsak nem lelkesítették, hanem valósággal bizalmatlanná tették. Mindezt tartózkodás nélkül feltárja a nádor előtt, 1815 szeptember 10-iki felterjesztésében.

Meg lévén róla győződve — írja — hogy alig van Európában nemzet, mely hasonló méretekben megirt történelemmel dicsekedhetnék, gondosan latra vetve Kriebel terveit, megjövendölheti, hogy az ily széles alapokra fektetett feladat megoldására egy emberélet nem elegendő.

A mennyire 42 évi szolgálata alatt elkoptatott testi ereje és kora engedi, ő készségesen közre fog működni, egyrészt, mert ő fensége védnöksége alá fogadta a munkát, másrészt pedig, mert esetleg anyagi haszon származhatik belőle az intézetre. Pest vármegye szeptember 4-én már bizottságot is küldött ki ez ügyben, a melyre kivüle meghivattak Schwartzner, Schedius és Jankovics Miklós.

Úgy látja azonban, hogy ha a szerző kívánságait és ő fensége parancsait teljesíteni akarják, nem csekély terhet kell a Múzeum tisztviselőinek magukra vállalni. Erre nemcsak nem érzi magát képesnek, hanem az igazat megvallva, oly helyzetbe jutott, hogy Haliczky kivételével senkinek a segítségére nem számíthat. Ez a körülmény arra indítja őt, hogy, ha a hazának és az intézetnek még valamely szolgálatokat akar tenni, alázattal kérje ő fenségét,

¹ Igazgatósági irattár. A. 1815. Nr. 91.

adjon melléje egy tudós, munkás és a magyar történelemben kellő jártassággal rendelkező segítőtársat, nehogy ennek hiányában minden igyekezete hiábavaló legyen. Hogy tehát a czélt nagyobb idővesztéség nélkül el lehessen érni, kegyeskedjék ő fensége Horvát Istvánt, a kit már régebben javaslatba hozott, s a kit igen előkelő egyének ajánlanak, és a ki nagyon jóhangzású irodalmi névvel bír, kinevezni a könyvtár őrévé, a hová egyedül vágyódik, azon szolgálatok jutalma fejében, a melyeket az alkalmaztatás reményében az intézetnél eddig teljesített. Fizetésének egy részére már meglenne a szükséges pénzforrás A Marczibányi-féle alapítvány kamatai július 1-jétől az intézetet illetik. Azt az évi 500 forintot tehát, a mely ő fensége szabad rendelkezésére bocsátatott, ideiglenes fizetés gyanánt azonnal megkaphatná. A mi pedig Horvátot illeti, már nem egyszer kinyilatkoztatta, hogy a múzeumi alap megnövekedtéig csekélyebb fizetéssel is kész lenne beérni. Jót áll érte, hogy ez a kinevezés a Múzeumnak nemcsak hasznára, hanem dicsőségére is válnék. A kor, a balsors már annyira ránehezedett, hogy érzi végét közeledni; és ha az Ég úgy akarja, meg fog történni, hogy minden jutalom nélkül hagyja oda állását.¹

Miller csakugyan megkérdezte Horvátot még a nyár elején, hogy elfogadná-e az állást — legalább egy ideig — kisebb fizetéssel, eddigi állásainak megtartásával?

Erre a kérdésre Horvát István július 10-én a következő hálálkodó sorokban válaszolt: »Visszajöven a napokban Nyitra vármegyéből, hol urasággal három hétig tartózkodtam, kezembé adatott a Tettes Úrnak kegyességgel tellyes levele. Újra tapasztaltam ebből, a miről már régóta meg valék győződve, hogy a Tettes Úr érdemetlen létemre is igen szíven viseli jövődő állapotomat, és semmit el nem mulat, a mi engemet boldogíthat, vagy a Tudományoknak, melyektől régóta elszakasztva vagyok, újra vissza adhat. Az ilyen nemesszívű jótételnek magában bent vagyok érdeme s jutalma, de engedje meg mégis a Tettes Úr, hogy azt részemről azon kinyilatkoztatással megköszönhessem, hogy míg élek, a hozzám viseltető kegyességnek emlékezete keblemből soha ki nem fog enyészni. Egyebet a hálánál nem adhatok, ezt pedig vegye a Tettes Úr tőlem olly érzékenyen, a milyen indult szívvel

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1815. Nr. 1448.

nyujtom. Első kimiveltetésemben a Tekéntetes Úrnak tudományos oktatásai és közlései leginkább kormányoztak, vigyen utóbb is a Tettes Úrnak jó szíve és ápolgatása egyetlen egy óhajvásomnak nyugvó helyére!

Örömet elfogadom én a Tettes Úr javaslasát a Museum Custosságnak felvállalásában, örömet elfogadnám azt az Actuariusi és Secretariusi hivatal megtartása nélkül is, ha feleséges állapotom és a mostani éktelen drágaság komor gondokkal nem ijesztenének a tsupa ötszáz forint füzetés mellett. Úgy azonban, mint a Tettes Úr gondolkodik előmenetelemről nem lészen helyek a gondoknak, én pedig a Tudomány szeretetéből örömet félre vetek minden vármegyebéli vagy egyéb hivatalt, melyre sokan erőltetve erőltetni akarnak! De különösen az Ország Biráját, mint régi Jóltevőmet sem fogom öregségében elhagyni, a Tettes Úr gondoskodása szerént, míg magam helyett alkalmas embert melléje nem készítendek. Igaz, hogy a Secretarius Custossal egy ideig nagy békeséges türésének köll lenni a Tekéntetes Úrnak, mert az Ország Birája igen eltudja foglalni embereit; de a Tettes Úr ebben is fog nagylelkűséggel — reménylem — lenni egy ideig erántam. Mihelyest egyéb hivatalaimtól megmenekedhettem és rendes fizetésem kijár, örömet elhagyom azokat, és egészen a Nemzeti Múzeumnak szentelem éltemet. Méltóztassék tehát a Tettes Úr úgy elintézi ügyemet, a mint legjobbnak tartani fogja. Én megnyugszom jószívűségének eszközléseim.«¹

Azonban hasztalan volt Miller sürgetése, Horvát István önzetlen vállalkozása, a nádor még mindig nem mutatkozott hajlandónak a könyvtáróri állás betöltésére. Pedig más részről minden nehézség nélkül szokta teljesíteni Miller ily természetű kérelmeit. Így pl. az 1814. év folyamán három embert nevezett ki a Múzeumhoz. Ápril 29-én kinevezi Jónás Józsefet adjunctussá a természetrajzi osztályhoz, a február 28-án délután 6 óra tájban szélhűdés következtében hirtelen elhalt Kutsera János helyére; július 8-án Jany Pál áldozárt az állattár gondnokává, és végre november 25-én Haliczky Antalt a régiségtár órévé.² Igaz, hogy csak Jany alkalmaztatása jelentett újabb kiadást, és ez sem volt sok, hisz mind-

¹ Miller levelezése XIV.

² Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1814. Nr. 785, 1223, 1870.

össze 365 frtot kapott; Jónás megkapta Kutsera fizetését, Haliczky pedig régi fizetése mellett lépett előre örré.

A nádornak a jövedelem fokozása képezte ez idő szerint legfőbb gondját. Ez a cél vezeti őt akkor is, a midőn 1815 július 27-én jelentést kíván Millertől, miként lehetne a Múzeumi Aktákat mielőbb kiadni.

Miller szeptember 2-án részletes javaslatot készít erre nézve. Azt akarta volna, hogy a Múzeumi Akták egyrészt — mint külföldön történik — a múzeumi alap növelésére szolgáljanak, másrészt pedig a létesítendő Tudós Társaságnak mintegy előhírnökei legyenek. Bemutatta az első kötet tervezetét, beosztását, cikkeit stb. Hogy pedig a közönség érdeklődése a munka iránt felkeltessék, azt ajánlotta, hogy köriratilag szólíttassanak fel a hatóságok, káptalanok, intézetek az előfizetésre. A munka terjesztését az alispánokra kellene bízni, a kik minden 10 előfizető után egy tiszteletpéldányt kapnának. Az összes kiadások levonása után fenmaradt összeg a Múzeumé maradna. Miután Miller ezt körülbelül évi 1000 forintra tette, a nádor természetesen jóváhagyta az egész tervezetet, sőt az I. kötet beosztását is, csupán azt jegyezte meg, hogy az előfizetők gyűjtésére, miután az alispánok és tankerületi igazgatók úgy is túl vannak terhelve egyéb hivatalos teendőikkel, másokat kellene megnyerni.¹

Sőt Millernek mindjárt egy másik javaslata is volt az intézet pénzerejének gyarapítására. Szeptember 15-én azt ajánlotta ugyanis a nádornak, hogy adjon ki a Múzeum évenként valamit a könyvtár gazdag kéziratgyűjteményéből. Itt lenne pl. Pray György két kötetnyi kézírata, mely Bethlen Gábor korára vonatkozó okleveleket tartalmaz. A kéziratot még Pray cenzura alá adta, és így már ez sem lenne szükséges. A nádor természetesen ebbe is örömmel beleegyezett.²

Hogy azonban a túlhajtott takarékoskodás és a rendelkezésre álló anyagi eszközök folytonos aggodalmas mérlegelése, nem képezheti az intézet egyetlen és legfőbb érdekét és 500 frtos fizetésekre nem lehet tanult és egyúttal megelégedett egyéneket kapni, erre nézve igen üdvös figyelmeztetésül szolgált József nádornak Jónás adjunctus esete.

¹ Országos levéltár. Acta Musei. A. 1815. Nr. 1444.

² U. ott. A. 1815. Nr. 1449. Igazgatósági irattár. 1815. Nr. 96.

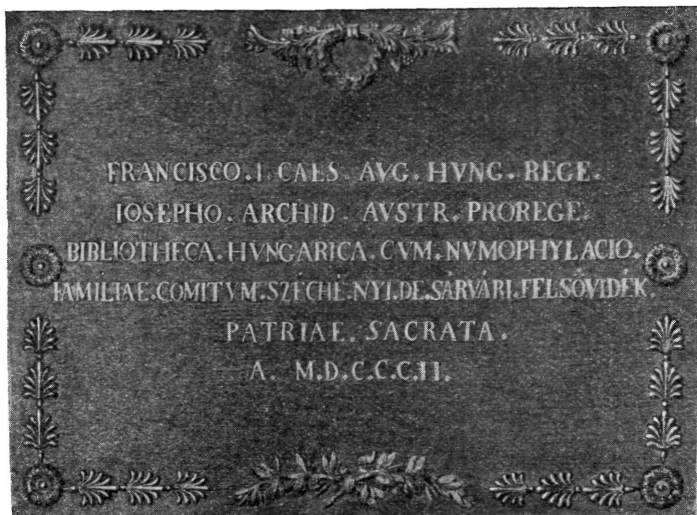
Ez az 1815. év őszének elején folyamodott hozzá, hogy engedélyezzen neki egy évi Selmecezen töltendő szabadságidőt. A nádor természetesen kiadta a folyamodványt Millernek, véleményadás-céljából; a ki nem késett a leghatározottabban állást foglalni Jónás kivánságával szemben, tekintettel arra, hogy az ily szokatlan kérelem teljesítése oly színben tüntetné fel az intézetet, mintha ott a tisztviselőknek egyáltalában semmi dolguk nem lenne. Jónás különben is többet volt Selmecezen, mint Pesten. De Jónás hosszas csűrés-csavarás után végre megvallotta neki, hogy nem is ezt akarta ő voltaképen elérni, hanem, nem lévén képes 500 frtos fizetéséből megélni, és nem tűrhethén tovább Tehel örnek tudatlanságát, fenhéjazó modorát, haza akart menni Selmecezre és onnan lemondását beküldeni. Miller nagyon sajnálta volna, ha ily kiváló erőt elveszít az intézet; és abban a nézetben volt, hogy ha ez bekövetkezne, nem maradna egyéb hátra, mint a természetrajzi osztályt bezárni. A megélhetés nehézségeivel valamennyien küzködnek. Sőt ő is kénytelen volt már régebben elnézni Tehel hatalmaskodó felépését és halátlanságát. Azt ajánlotta ennélfogva a nádornak, ne adja meg a kért egy évet, hanem helyezzen neki kilátásba a tavaszra hat heti szabadságidőt.¹

Mialatt a nádor mindent megkísérlett, hogy az intézet pénzügyeiben kedvezőbb helyzetet teremtsen, Széchényi szorgalmasan nyomatta a kéziratcatalogus íveit Sopronban. Oly szépen haladt a nyomás előre, hogy abban reménykedett, miszerint a kész munkát még ez év folyamán szétküldheti, és azonnal hozzáfoghat a metszetek catalogusának nyomtatásához. Abban a hiszemben, hogy Miller úgysis szorgalmasan dolgozgat ezen, nem sürgeti őt. Sőt egyáltalában nem is ír neki, sem az 1814. év telén, sem a rá következő tavaszon. Csak az 1815. év augusztus második felében szólal meg, midőn arról értesíti Millert, hogy a könyvtár-bejárat fölé szánt s a királyi diplomában engedélyezett márványtábla elkészült ugyan, de nem felel meg teljesen az általa küldött méreteknek, a menyiben hossza 4 láb és 8 hüvely, szélessége pedig 2 láb és 7 hüvely; kéri ennélfogva, értesítse őt, nem kell-e esetleg új táblát készíttetnie!²

¹ Igazgatósági irattár. A. 1815. Nr. 100, 111.

² Miller levelezése XIV.

Miller megnyugtatta őt, hogy ámbár szerette volna ha a márványtábla a küldött méretek szerint készül, nehogy aránytalan legyen, mégis, ha egyébként megfelel a czélnak, és mindaz rajta van, a mi hivatva lesz kifejezésre juttatni a grófnak minden magyar ember előtt örökké felejthetlen nagylelkűségét, egyre megy, kisebb vagy nagyobb alakban hirdeti-e az örök időkre szánt emlékmű az utódoknak a hazaszeretet ritka példáját.¹

A SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR JELENLEGI EMLÉKTÁBLÁJA.

Az 1812. évi kellemetlen levélváltás óta sem Széchényi, sem Miller nem hozta szóba többé a könyvtárőri állás betöltését; mindketten gondosan kerültek a kényes tárgy érintését. Legalább egymás előtt. Mert Miller — mint láttuk — a nádornál nem szünt meg sürgetni Horvát kinevezését.

De nemcsak Széchényi hallgat mélységesen a dologról, hanem József nádor is, a ki sem a gróf három év előtt írt, s emlékezete előtt már jóformán elmosódott levelére nem felelt mindeidig, sem Miller kérelmére vonatkozólag nem nyilatkozott. Pedig kétségtelen, hogy foglalkozott a többé már alig odázható kérdés megoldásával.

¹ Széchényi levéltár. I. kötet, 9. szám, III. csomag, 56. szám.

Végre — úgy látszik — egy teljesen jelentéktelen és alárendelt kérdésből kifolyólag nyert lökést a kinevezés ügye.

A tél közeledtével Kámánházy László váci püspök nagyobb-mennyiségű tűzifát ajánlott fel a Múzeum céljaira, azon ígérettel, hogy ez adományt minden évben megismétli. Miller, felosztván a fát az intézet egyes osztályai és tisztviselői között, négy ölet szánt az olvasóterem, négyet pedig a könyvtárőr használatára. A nádor azonban, hivatkozva arra, hogy a könyvtárőr nincs kinevezve és az olvasóteremben is kevés ember szokott megfordulni, november 21-én számonkérte Millertől, mi történik a 8 öl fával, és nem lehetne-e — legalább részben — az intézet javára értékesíteni? Mire Miller november 25-én azt jelentette ő fenségének, hogy a fát Haliczky gondjaira bízta, miután már napok óta kénytelen a szobát őrizni rheumatikus fájdalmai miatt, sőt úgy látja, ezen a télen már nem is látogathat el a könyvtárba.¹

József nádort gondolkozóba ejtette ez a kilátás a jövőre. A régiségtár ügyeivel nagy mértékben elfoglalt Haliczky, a ki gyakran végzett kiküldetéseket is, alig szentelhetett időt a könyvtárra. S ha most még Miller sem foglalkozik hónapokon keresztül a könyvtári teendőkkel, akkor csakugyan nem marad más hátra, mint az egész gyűjteményt elzárni a közönség elől, az ügykezelést pedig a legnagyobb zavarnak kitenni.

Belátta a nádor, hogy a könyvtárőr kinevezését, ily körülmények közt, még tovább is halogatni, vétkes mulasztás lenne. Félretevén tehát minden takarékoskodási elvet, annyira, hogy még a Miller által ajánlott 500 frtos ideiglenes fizetést sem fogadta el, 1815 deczember 7-én értesíti a Nemzeti Múzeum igazgatóját, hogy Horvát Istvánt, a kit nemcsak több előkelő állású egyén, hanem maga az országos könyvtár alapítója, gróf Széchényi is különösen ajánlott neki, kinevezi a könyvtár őrévé, és addig is, míg idővel a tisztviselők fizetése rendezve lesz, fizetését évi 1000 forintban állapítja meg, a mit 1816 január 1-jétől a Magyar Nemzeti Múzeum alapjából kiutal.

Miután ez által Miller buzgó és a magyar történelmi kérdésekben teljesen jártas segítséget nyer, az ő kívánságának is elég lesz téve. Most már csak az van hátra, hogy Horvátot értesitse a kineve-

¹ Igazgatósági irattár. A. 1815. Nr. 113.

zésről és a nádori hivatalban leteendő eskü idejéről. Tekintettel azonban Horvát István kinevezésére, újból felhívja őt a Kriebel-féle munka támogatására. A hatóságoktól beérkező anyagot is hozzá fogja időnkint leküldeni, hogy ezeket összegyűjtve juttassa el Kriebelhez.¹

A kinevezés általános meglelégedéssel találkozott az egész országban.

Az örvendezők közt a legelső sorban Miller állott, a kinek régi óhajtása teljesült: Horvát István a könyvtár élére jutott, és nem Széchenyi helyezte őt ide. Ez mindenképen az ő győzelmét jelentette.

Midőn a nádornak köszönetet mond a kinevezésért, egyzsersmind affeletti fájdalomának is kifejezést ad, hogy Horvátal már nem fog sokáig együtt működni. Szeptember 2-án belépett 43. szolgálati évébe, a mikor e sorokat írja, december 15-én pedig életének 68. évébe. Mindazonáltal örvend, hogy öreg napjaira ily kitűnő munkaerőt kapott, és az intézetnek is szerencsét kíván a tanult, munkás, képzett tisztviselőhöz, a kivel legalább közölheti a Múzeum javát célzó eszméit, s a kinek személyében nem kellett csalódnia. A könyvtár kulcsait azonnal átadta neki, s a könyvek, kéziratok átadását is befejezte már. Nincs tehát egyéb hátra, mint hogy ő fensége az ő és többi ör szolgálati szabályzatát kiadassa.²

Maga Horvát István bizonyos nyugodt meglelégedettséggel fogadta a kinevezést. »A napokban — írja december 14-én Horváth Endrének — anélkül hogy eránta legkisebb lépést tettem volna, a nádor ispány a Nemzeti Múzeum mellett ország bibliothecariusává tett. Miért cselekedte ezt a jó herczeg, azt csak maga tudja. Én annyit mondhatok neked, hogy Fehérvárott már 7 darab földet, Pátkán pedig egy szőlőt vevén, gazdává lenni s egy hajlékot szerezni iparkodtam, hogy csendességben dolgozhassam nemzeti nyelvünk esméreteit. Az új hivatal célaimat egészen megváltoztatta. Viszem azt, míg úgy mint hazafiúhoz és becsületes emberhez illik vihetem, de egy perczentésig sem tovább.«³

¹ Igazgatósági irattár. A. 1815. Nr. 117.

² U. ott. Nr. 117.

³ Irodalmi levelezések a Múzeum kéziratárában.

Csak Széchényi lelke nem nyílik meg előttünk, hogy egy pillantást vehetnénk az ő érzelmeibe.

A rideg valóság, hogy a nádor megfélelkezve ígéretéről, nem vévén figyelembe a királyi kiváltságlevelet, hallgatással mellőzvéen felterjesztéseit, kinevezte Horvátot, fagyos keménységre váltotta szíve finom érzékenységét. Nem szól többé a dologról. Nem panaszkodik a rajta esett sérelem miatt és nem keresi a maga igazát. De hallgatása minden szónál ékesszólóbban hirdeti nekünk, mennyire föléje tudta helyezni minden személyes érdekének a köz javát.

Az ő nemes szívében valóban nem volt szenvedély, nem gyűlölség, nem bizalmatlanság. Minden cselekvését az a kiapadhatlan vágy vezette, hogy használni tudjon másoknak, az országnak.

Ha ő vesztett is most jogaiból, a könyvtár kétségkívül nyert a kinevezéssel.

Ez elég volt neki.
